

НИНА В. АКСИЋ¹
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ ИГРЕ У СРБИЈИ

АПСТРАКТ: У овом раду ће бити представљене оне традиционалне друштвене игре које су се играле и оне које се и данас играју широм Србије (Војводина, јужна и југоисточна Србија, западна и југозападна Србија). У раду ће ове игре бити приказане уз помоћ описа начина играња, а поређане по азбучном реду у оквиру географске области у којој су се играле или у којој се данас играју. Представљање игара из *Рјечника* Вука Караџића биће основ за сазнавање старине одређених игара, од којих се неке и данас играју, али се другачије називају. Циљ рада јесте представљање богатог фонда традиционалних друштвених игара, као и одређивање њихове географске припадности и карактеристика које се очитују у географском пореклу.

Кључне речи: Србија, традиционалне друштвене игре, начини играња, географска припадност, развој и трансформација игара.

*Играше се игре свакојаке.
Вуков Рјечник из 1852.*

Игра је као саставни, а можда и као најважнији део детињства, као забава, али и као педагошко средство, одувек била присутна

¹ nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

Овај текст је резултат рада на пројекту: *Интердисциплинарно исцртавање културној и језичкој наслеђа Србије и израда мултимедијалној интернејт портал „Појмовник српске културе“* (47016), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 9. маја 2019, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. јуна 2019.

у животима деце и младих. Тако су се од примитивних облика игре у природи и са предметима које је у природи било могуће наћи, или их начинити од природних материјала, касније развиле игре са реквизитима занатске, а затим и фабричке производње, које су се играле и на отвореном и у затвореном простору. У данашње време, као и у протеклих сто година, и поред превласти друштвених игара са већ фабрички израђеним моделима, као и оних компјутерских, ипак су се очували неки облици старих игара, с тим што су се променила и унапредила правила игре, као и реквизити са којима се оне играју.

Важно је обратити пажњу на различите начине играња традиционалних игара у читавој Србији, чији су обрасци условљени пре свега географским рељефом (равница, планина и др.), па самим тим – и начином живљења људи са тих терена, тј. њиховим занимањима (сточари, земљорадници и др.). Тако се у читавој Србији могу срести разноврсне игре, у понечему сасвим различите, а опет по неким својим особинама исте. Опет, насупрот овоме, срећу се по Србији и идентичне игре, са евентуално измењеним називом и понеким њиховим елементом, што С. Зечевић помиње као последицу преношења с једне на другу територију „међусобним додирима и узајамним утицајима (...), а што је, међутим, доводило до њиховог уједначавања, нарочито у суседним крајевима“ (Зечевић, 1983, стр. 27).

У овом раду биће речи о само једном сегменту друштвених игара, а то су тзв. традиционалне друштвене игре,² од којих су се неке изводиле на отвореном (двориште, ливада, поље, њива), а неке у затвореном простору (кућа, зграде у којима су се окупљали млади). Овом приликом, при опису игара биће примењен азбучни принцип у њиховом представљању.

Традиционалне друштвене игре играле су се током читаве године, а како Милићевић истиче – крајем XIX века „деца по варошима имају неки ред којим иду њихове игре. Тако, од фебруара до априла, играју се *џилкова*; после априла до половине маја – *клица* и *дуимеша*; од маја до јула – *меше*; од јула до септембра – *змајева*; од септембра до краја октобра – опет *клица*, а преко зиме се

² Под традиционалним (дечјим) играма подразумевају се „игре које представљају наслеђе из прошлости које је успело да се одржи и у модерном цивилизацијском добу, у којем се постепено разлажу старе друштвене творевине. Под традиционалним играма најчешће се третира игра деце у сеоским срединама, које се преносе из генерације у генерацију, тако да их можемо и данас регистровати“ (Марјановић, 2002, стр. 149-150).

ірудају“ (Милићевић, 1894, стр. 223). Овом приликом неће бити помињане, а самим тим ни обрађиване тзв. игре имитације, као ни зимске игре.

Места за играње игара делила су се, пре свега, на два простора – отворен и затворен. Када је реч о отвореном простору, игре су се најчешће одигравале на пољу или ливади, затим на гумну, али и у дворишту и на њиви. Затворен простор најчешће је био неки део куће, а током каснијих година двадесетог века могла је то бити и посебна зграда у селу у којој су се окупљали млади.

Још је Вук Караџић у своме *Рјечнику* из 1852. године забележио неколике игре које су у то време биле популарне и играле се махом по селима Србије. Други извор из кога се може сазнати понешто о играма јесте грађа сакупљана на територији некадашње Југославије, а забележена у појединим бројевима *Српској етнографској зборника*. Затим, треба поменути и невелики број монографија и радова везаних за дечје народне игре, као што су *Дечје игре* А. Крела, *Дечје игре у Новом Саду* Т. Јаковљевић-Шевић, *Традиционалне дечје игре у Војводини* В. Марјановић и др.

Под појмом *игра*, у Вуковом *Рјечнику* из 1852. године налази се следеће тумачење: „1) клис, прстен, крмача, вино, зец, скакање, метаљка, обртаљка, рвање, нишан“, у коме су представљени називи игара које су се тада играле. Игре које се могу наћи у Вуковом *Рјечнику* из 1852. године (Стефановић Караџић, 1852), а које су се играле широм Србије, јесу следеће:³ *волање* – „игра у којој се баца штап по земљи да се премеће“; *јаврање* – „игра у којој један баци свој штап у висину а други га својим штапом погађа“; *иштра* – „игра у којој се округли камичци бацају на руке у висину и дочекују опет на руку и хватају у руку. У Вршцу ову игру играју женска дјеца са пет камичака, а у Црној гори играју мушкарци с једанаест камена и дванаестим коњем.“; *јасшук* – у војв. по варошима – „Кад се игра јастука, играчи су ухвате у коло, а једно стане унутра с јастуком, па пред кога баци јастук, с онијем се пољуби, па онда оно из кола узме јастук, а оно се ухвати на његово мјесто у коло и т. д.“; *клис* – „У овој игри има коњ (дрво као штап), *йалица* (као пола штапа), *клис* (дрво мало краће од чеперка, задјељано са све четири стране) и *шрлица* (шумната грана). Играчи се подијеле на двије стране, па се хватају у штап која ће страна играти, онда ударе коња у земљу, па један, од стране онијех што играју, баца

³ Више о овим и другим играма видети у *Рјечнику* Вука Стефановића Караџића из 1852. године.

клис од коња и одбија палицом, а они други сви (од оне друге стране) чувају подалеко с трлицама и *шрле* (т. ј. сметају клис да не иде далеко, и гледају не би ли га како ухватили прије него падне на земљу), па одонуд догађају клисом (с онога мјеста гдје падне клис) у коња; а онај што баца клис, чува палицом да не погоде у коња; кад који погоди у коња, или кад клис дотјера ближе коња него што је палица дугачка, или кад га *ушрле* (т. ј. ухвате док није пао на земљу), онда они што су трлили, дођу те играју, а ови иду те трле; кад се не погоди у коња, него клис падне даље од коња него што је палица дугачка, онда онај мјери палицом од клиса до коња, и колико буде палица онолико броји коња. Кад већ изиграју онолико коња у колико су се погодили да се играју, онда им (онима што трле) баца клис трипут с коња, па прислони палицу уз коња, те је они обарају клисом; ако у та три пута не утрле клис или не погоде њим у коња и не оборе палицу, онда им баца пошљедњи пут (опет из руке) *јалицу*: па онда гдје падне клис узјашу сви оне што су надиграни, и јашу их докоња.“; *крмача* – „У овој игри *крмача* се зове дугачко и подебело дрво (од прилике као пократак врањ). Играчи ископају у земљи повелику јаму, па око ње унаоколо (око два три корака од ње) толико мањијех јамица колико је њих. Велика она јама у сриједи зове се *казан*, а оне мање унаоколо зову се *куће*. Кад се стану играти, сваки играч стане код једне *куће* (обрнувши се ка *казану*) и метне у њу крај од свога штапа: један споља *крмачу* тера штапом и хоће да је сатјера у *казан*, а остали сви ваља то да бране и својим штаповима да је одбијају. Онај који тјера *крмачу* зове се *крмачар*. Кад који дигне свој штап да одбије *крмачу* онда *крмачар* гледа не би ли прије њега метнуо свој штап у његову *кућу*, па ако то учини онда он остане на *кући* а онај који је остао без *куће* иде те гони *крмачу*. Ако *крмача* кад је *крмачар* удари штапом погоди кога од играча у ногу од кољена доље, онда кажу да га је *ојарио*, и у један пут сви повикавши: *опара мијена*, држе боље мијењају *куће*, у којему мијењају и *крмачар* гледа не би ли свој штап метнуо гдје у *кућу* прије другог, па који остане без *куће* онај гони *крмачу*. Ако би *крмачар* сатјерао *крмачу* у *казан*, и онда *куће* мјењају као и прије. У Шумадији гдјешто *крмача* се у овој игри зове и *дџа* а гдјешто и *јџа*.“; *лончић* – у Срему – „Велике дјевојке посједају малу дјецу, па више свакога стане по једна, онда једна, која *нема лончића*, дође коме дјетету и метнувши му прст на главу пита: ‘По што вино виново? По петак? по шестак?’ а кад она која стоји више дјетета, одговори: ‘По то ти га и не дам,’ онда потрчи једна на једну страну, друга на

другу око дјече, па која прије дотрчи к дјетету оне је лончић, а она га друга себи опет тако тражи даље.“; *меџа* – у Војводини – „кад се игра лопте“; *нављачкаџа* – у Срему – „Посврате дјеца капе једну на другу, па се онда око њих ухвате за руке и *нављаче* се, која ће их оборити; па које навуку, те их обори, оно се мора натрћити, а друго четворо узму најмање дијете за ноге и за руке па његовом задњицом бију у задњицу онога натрћенога“; *џиџавица* – „1) дјетиња игра: дјеца се хватају са два прста једно друго одозго за кожу на руци говорећи оно: ‘Типавица пица, на куле, на виле, на медене колачиће, на свилене појасиће, коме ред коња пасти? Моме брацу Радованцу. Зовите га на вечеру. Он нит’ може вечерати ни по кући погледати; зучи, бучи, скочи цар на војску, и доведе плаву плавојку, не ће плаве плавојке, већ оће црну црнојку, ајде шуга на војску.’ Ко најпослије буде ухваћен за руку, онај ваља да иде да донесе на кркаче онога које га је пипавица прије послала на војску, т. ј. који је стајао мало даље од њих. 2) кад се дјеца у почетку каке игре погађају које ће најприје чинити оно што у игри ваља да чини онај који изгуби, н. п. ко ће најприје жмурити, онда једно као бројећи све редом говори: ‘Пипавице, мипавице, на куле на муле, на медене колачиће, коме ред коња пасти? Моме брацу Радовану. Зовите га на вечеру. Ја не могу вечерсти, ни по кући погледати. Штаглац маглац, кућни рогљац. Теглица, тегли море на војску, па доведи девојку, лепу лепшојку, црну црнојку, метните је под кола, нек је кола сатру, у мекиње саспу. И два коња врана, и четири плава, од мора до мора, до белог Дунава. Шијуц.’ На коме се рекне *шијуц*, онај ваља да жмури. Мјесто овога говори се нашто и овако: Од Дунава до Дунава, До два цара царевина, Гусен гусеница Палипушка палипан Држ’ се секо за катан Катан био Ђулистан. Клинцица, варчица, звецкац! Овдје жмури онај на коме дође *звецкац*.“; *џоклоџица* – у Србији по варошима – „поклопивши по некоплико карата на гомиле, меће одозго на њих ко што хоће, па кад се изврну у чијој гомили доња карта буде већа, онај добија.“; *џрсџена* – „Прстена се играју уз месојеђе ноћу; и то је најобичнија игра у Србији и у Босни. Играчи се подијеле на двије стране, па онда један узме прстен и натакне (кријући од онијех осталијех) на један рогаль од мараме, па онда помоли из руке сва четири рогља те један од оне друге стране узме два, а два остану њима; којима допадне прстен, они почну играти, т. ј. крити прстен. Метне се на земљу девет капа (или чарапа, ако нема толико капа), и десета марама, па онда један узме прстен у руку и поткрије под све капе редом (а под једном остави прстен) и најпо-

слије у мараму (марама та зове се *алва* или *завишак*). Кад онај тако све поткрије, онда они други питају један другога: 'ђе је твој *ишћил*?' (т. ј. гдје мисли да је прстен) па један, који је као старешина међу њима, почне дизати капе и тражити прстен. Кад прву капу дигне, онда рече *амбар!* ако буде прстен у *амбару*, онда га они узму и крију; ако ли не буде, а он диже остале капе гдје мисли да нема прстена, док не сатјера на двије, па онда дигне ону гдје мисли да је прстен, и рече: *ова наша* (или: *нек да ова*): ако ондје буде прстен, он га узме и крије као да га је нашао у *амбару*; ако ли не буде, онај што крије, одговори му: *а ова наша* (*не да ова*), па узме прстен и броји два коња (т. ј. *амбар* и ону капу гдје је био прстен), па крије опет на ново. Кад онај нађе прстен последије *амбара*, онда му онај што крије броји све оне капе што нису дигнуте и *амбар* и ону под којом је био прстен; ако ли нађе у првој последије *амбара*, онда кажу да је *убио њаику*, и броје му сви десет коња. Кад онај *амбарне* па не нађе прстена, одмах му овај што крије метне *завитак*, онда кажу *ѡосрао се* (у *завитак*). Мјесто *амбара* може се казати *дош* (т. ј. празно), али кад се *дошка*, онда се дижу оне капе, гдје се мисли да нема прстена; па кад онај што тражи сатјера на двије капе *дошкајући* онда су обје његове: ако ли нађе прстен *дошкајући*, онда се броје сви коњи, ако и кад се убије патка. Под коју се капу један пут сакрије прстен, она се други пут зове *ѡѡорелица* или *ѡѡжелица*, и за то није слободно два пут засопце под једну капу сакрити: јер *ѡѡоре* сви коњи што су дотле били изиграни. Кад изиграју онолико коња у колико су погодили да се играју (највише се играју у 100), онда се *кареѡе* различито: једне (оне што су надиграни) *гаре*, једне *брију* (ивером или каквим дрветом), једни траже устима прстен по мекињама или поп епелу, једни лају око куће или вичу што им се заповједи, од једнијех граде *ћуприју*, од једнијех крижају *дуван* итд. По *варошима* гдјешто крију прстен под *филцане* мјесто капа, и онда је много теже *ушћилишчи* (т. ј. погодити гдје је); а по неким мјестима, особито по *Сријему*, по *Бачкој* и по *Банату*, крију прстен у руке (и то кажу: да се играмо прстенка), али се то највише игра са женама, и ту нема *карета* никаквога, него само да *мушкарци* мијешају своје руке са *женскима*.; *ѡрула кобила* – „у игри ускуч-кобиле“; *ѡудаљка* – „кад се метне даска или балван преко балвана, да клима и на једну и на другу страну, па дјеца постају и на један и на други крај те се *ѡудају*“; *чула* – у *Бачкој* – „игра као у *Србији* *крмача*. Код *чуле* се јаме све зову *кућице*, а велика кућа у *сриједи салаш*; *ѡрља*, који *тјера чулу*, зове се *свињар*“.

Традиционалне друштвене игре које су најчешће игране у југозападној Србији јесу следеће:⁴ **бацање камена** – ова игра спада у групу игара надметања у којима се истиче спретност, а углавном су је играле групе мушкараца или дечака. Постоји неколико начина на које се камен баца (са рамена, из залета, из места, са колена клечећи и др.), а циљ је да камен досегне што даље, при чему су сви играчи бацање изводили са једног обележеног места. Ова игра се некада играла на отвореном простору, по читавој Србији; **дида** – ова игра се игра на поселу тако што једна маскирана особа пребаци преко себе поњаву, а у руци држи вртило на чијем врху је игла, којом јури и бде друге играче, док они „прозивају“ срну (маскираног играча). На крају игре организује се суђење, а казна на суђењу се изриче онима који су највише вређали срну и онда им се на главу просипа течност из бакрача; **џурбеша** – ову игру најчешће играју три мушкарца, а један од њих је обучен као трудна Циганка или попадија. Она тражи свог мушкарца надмудрујући се са њима, а они, један по један, скачу на њу, док је њен пратилац брани тако што удара мушкарце увијеним пешкиром. Само последњи мушкарац дива изабран и њега Циганка полива водом „из свог стомака“, тј. водом коју је сакрила у крпе на стомаку; **мемеш кобиле** или **даке** – игра је слична игри зуце; **кагије** – игра се као да се одвија право суђење, а окривљени на самом крају суђења полива судију чађавом водом; **жишке** – игра се тако што се шибица (тј. жишка) окачи да виси на греди, а момци се окупе у круг, те дувају јако у шибицу како би је ономе прекопута залепили на нос или уста; **каиша и џрсџена** – игра се у затвореном простору, за време посела, а играју је мушкарци, јер се у току игре одвија и „каишање“ по рукама онога код кога је прстен, као и других учесника; **клица и џале, џуце или крмаче** – ове игре су се играле током XX века у скоро неизмењеном облику у коме их је описао и Вук Караџић у *Рјечнику*; **кућање** – игра се са орасима тако што се њима гађају кућице, а циљ је да се обори што више кућица, како би играч могао да присвоји што више ораха; **ласџика** – ову игру играју девојчице тако што су две одређене да држе ластиш, а друге га прескачу на различите начине; **мица** – ово је некада била веома популарна игра, коју су играли мушкарци на поселима, а данас је махом играју деца. Постоји више начина играња, али је у

⁴ Више о играма у западном и југозападном делу Србије видети у: Аксић и Васић, 2015, под одредницама: *Прсџена, Каиша и џрсџена, Рејруџација, Мица, Клица и џале, Гуце и крмаче, Бацање камена*; Ђорђевић, 1907; Качапор, 1981; Васић, 1984; Пухалић, 2000.

сваком случају за ову игру неопходна исцртана табла са шемом (на столици, дасци и др.) и по девет (за два играча) тамних и светлих зрна пасуља. Данас је ова игра модернизована и прилагођена деци, те постоје већ исцртане табле са пионима у боји. Ову игру су и старији и деца могли да играју током целе године, и на отвореном и у затвореном прстору; **џрсиџена** (коња, козања, чарайа, рукавица, џод назувице, џоџкривање, каџе, обојака, филџана) – ову игру играју момци који седе у кругу и један од њих крије прстен у рукама, док један иде око свих играча и тражи прстен. Ако погоди код кога је прстен, тог играча код кога га је нашао удари неколико пута прутом по рукама; **реџруџација** – ова игра се назива и **војника**, а у њој се опонаша регрутација за војску. Занимљиво је да се она среће само код мушкараца муслимана, и то у пештерско-сјеничком крају; **сињање** – направи се онолико рупа колико има играча (углавном пет), а онда сваки играч са линије баца каменчиће у туђу рупу. Онај који на крају игре у својој рупи има највише каменчића, носи на леђима онога који има најмање каменчића; **слава-џреслава** – ову игру играју мушкарци тако што сви у низу поседају у крило једни другима, а остану два домаћина, од којих један седи на врху софре, а други стоји и поставља питања, те како кога прозове, тај устане. Када пита за последњег играча који седи, њега почиње да јури по соби да би га ударио каишем, јер је нежељени гост; **џура** – ову игру играју искључиво мушкарци, и то тако што поседају један до другог на колена, а руке држе иза леђа, док крију **џуру** испод колена. Један играч који је у кругу мора да погоди где је **џура** и да је узме, док га, за то време, други ударају; **џуџумиша** – игра се у затвореном простору тако што се једној особи вежу очи и заврти се, па онда крене да тражи остале који су се од ње разбежали; **фотша** – игра се тако што се залажу предмети и онда се одређује која ће фота шта да ради; **џарсџво** – у овој игри се нацрта велики круг који се издели на територије, и у свакој територији стоји по један играч, а један одабрани баца у нечије поље штап, након чега се други играчи растрчавају. Када он узвикне стоп, сви морају остати на местима на којима су се нашли, а он гађа најближег и заузима део његове територије ако га погоди; **школице** – ову игру су играле девојчице, скакањем по исцртаној шеми „школице“, или уз помоћ каменчића који су бацале по исцртаним пољима, а затим скакале на поље на које је каменчић пао. Врсте ове игре су и **школице са џлојком** и **дез џлојке**. Поред наведених игара, постоји још мноштво игара на територији југозападне Србије, као што су **арман**, **џађање**

меће, жмурке, зуце, кликерање, клиса, лойће, њошезање конойца, њрескакање конойца, њрсџена у руку, рвање, скакање у даљ, њрчање до договорене меће и др.

Игре које су се најчешће играле у западној Србији, са нагласком на титовоужички крај, јесу следеће:⁵ *зуце, коња, мице, и њрсџена и каиша*, и оне се играју „у целом титовоужичком региону“ (Васић, 1990а, стр. 156), а идентично се играју као исте ове игре у југозападној Србији. И игре из западне Србије које даље наводимо имају свој пандан међу играма у југозападној Србији, с тим што се неке од њих именују на другачији начин: игра под називом *војника* пандан је игри *рејруџација* из југозападне Србије; игра *дељење земље* једна је варијанта игре *царсџиво*, која се такође игра у југозападној Србији; затим, игра *синова* једнака је игри *сињање* у југозападној Србији, док се игра *срне* у југозападној Србији назива *дида*, а игра *шеривоја* се тамо назива *слава-њреслава*. Игре *њурбеџа* и *њосе, жишке, ласџиша, џура, џуџумиша, фойе* или *занаџа, школице* и неке друге једнако се називају и играју и у западној и у југозападној Србији, као што је случај и са следећим чобанским играма и играма надметања: *бацање камена, клиса, клиса и џале, џуце, рвање, скакање и џруле кобиле*. У западној Србији најчешће су се играле ове традиционалне игре: *војске и царева* – мушкарци се поделе на коње и војску која их јаше, а у рукама имају грање којим се ударају, претварајући се да су војска; *жмуре-сџаса* – ову игру играју деца тако што једно дете жмури, а остала се сакривају, те их онај који је жмурио, када заврши са бројањем, почиње да тражи. Када некога пронађе, овај који је жмурио трчи назад, до места на коме је бројао, да „запљуне“ пронађеног; *орлова* – игру играју ожењени мушкарци, и то тако што се ухвате у низ, па први играч, тј. „орао“, покушава да ухвати последњег, а низ се притом стално увија; *џиљака* – играју два играча који пиљке, тј. каменчиће, бацају и хватају на разне начине, на пример кроз обруч од палца и средњих прстију.⁶ Поред ових игара, поменућемо још и следеће игре: *арман* или *шује, дрља, варка, вјешџа* и *невјешџа, вука* и *јаињеџа, клиџка* и *њрсџена, међеда* и др.

Друштвене игре које су се најчешће играле у Војводини јесу следеће:⁷ *бацање камена с рамена, жмура, крмача (њушкање), џин-*

⁵ Више о играма у титовоужичком крају видети у монографији Оливере Васић (Васић, 1990а).

⁶ Више о игри пиљака видети у: Васић 1990б.

⁷ Више о играма које су се играле у Војводини видети у: Крел, 2005; Марјановић, 2002, и Марјановић 2005; Jakovljević-Šević, 2011.

цике или *клис* и *царсѿво*. Ове игре су готово идентичне као оне претходно описане, које се везују за западну и југозападну Србију. *Вије или шује* – ову је игру играо неограничен број дечака и девојчица, и то тако што се један играч одреди да буде *вија*, па он јури остале и викне „шуга“ кад некога ухвати, па онда тај следећи јури; *зуце* – играли су је углавном дечаци, тако што један играч стави једну руку на очи, другу савије у лакту, а длан отвори према другим играчима који стоје иза њега. Један од играча који стоје иза овога удари га, а затим сви у глас повичу „зззз“, па он након што се окрене треба да погоди ко га је ударио; *јађање меѿе* – играло се са праћком или каменчићем, а најчешће се гађала нека конзерва. Играчи су били дечаци или момци; *јелечкиње, барјачкиње* – ово је игра коју играју две групе које, држећи се за руке, праве ланац и стоје једна наспрам друге. Уз питање: „Јелечкиње, барјачкиње, кога ћете?“ и након одабира играча, прозвани играч трком покушава да пробије ланац друге групе, те уколико успе да га пробије, у своју групу одводи једног играча из противничке групе, а ако не пробије ланац, онда остаје у противничкој групи. Друга варијанта ове игре је *хајде, царе, на ѿазар*, коју играју искључиво дечаци; *кликерање* – играли су дечаци са кликерима, а постојало је неколико игара са различитим правилима; *ласѿе, ѿроласѿе* – ову игру су играле углавном девојчице, тако што се поделе у две групе – „златне крушке“ и „златне јабуке“, па стану једне наспрам других и ухвате се за руке. Затим певају песмицу „Ласте, проласте“, док друге девојчице пролазе испод њихових руку, а када изговоре „стоп“, тада спуштају руке, и она девојчица која остане заробљена мора да се приволи једној од тих група; *лончић* – ову игру је забележио и Вук Караѿић, али се касније јавља и у другим варијантама, као нпр. под називом *ѿошѿо, секо, млеко; мице или млине* – ова се игра играла на исти начин као у западној и југозападној Србији; *набаѿивање карика на стѿудић и набаѿивање ѿоѿкова* – ове игре су играли и млађи дечаци, а циљ је био да се набаѿе све карике или потковице на стѿудић; *ношкање* – ово је чобанска игра у којој је главни реквизит – нож, који је потребно бацити на девет различитих начина и забости га врхом у земљу; *ѿоѿезање коноѿца* – вид је игре надметања коју су играли дечаци и момци, а такмичили су се у две групе, тако што су вукли конопац на два краја и покушавали да га превуку преко линије која је означавала циљ; *ѿрескакање коноѿца* или *шиѿирка* – ову игру су играле девојчице, тако што две буду одређене да врте конопац, а остале га прескачу. Након Другог светског рата, ова игра је заме-

њена игром *ласџиш*; *рвање* – ово је игра у којој када један такми-чар победи другога обарањем на земљу, на место побеђеног долази следећи, и тако се редом међусобно одмерава снага; *скакање у даљ* – могло се изводити из места, из залета, или у џаковима; *шерање обруча* – углавном су ово играли дечаџи, тако што су гурали усправљен обруч штапом до обележеног циља, а победник је био онај који би први стигао до циља, или онај коме би најмање пута испао обруч; *шренгарловање* – ову игру су играли и дечаџи и девојџице. Улог су представљали углавном ораси, а учесници су вртели чигру, и према месту на коме би се она зауставила знали су коју количину улога добијају. Поред ове игре, постоји и још неколико игара са орасима, као што су *џар нумџар* и *коџршкање*; *џруле кобиле* – играли су дечаџи старији од десет година, тако што се један дечак савије, а други га из залета прескачу; *ћораве даке* – ова је игра слична игри *џуџмиша* из западне Србије; *чилеџање* – ово је изузетно сложена игра, коју играју дечаџи и момџи. Циљ игре је да се специфичним начином бацања штапа у даљ обори чилег; *шанџишколе (школице, шанџике)* – игра се исто као и у западној Србији, а врсте ове игре су и *школица са недом*, *џачја школица* и друге. У Војводини су биле познате још и ове игре: *гуџмићање*, *коларићу џанићу*, *мачке и миша*, *чиће* и др.

Игре које су се играле у јужној и југоисточној Србији биле су многобројне, а неке од њих су ове које наводимо:⁸ *борење* (хрвање), *врљање* (бацање) *камена*, *зу*, *џрериџување* (прескакање) и *риџање* (скакање), које се играју идентично као и у другим деловима Србије, као и *клис*, чији је опис дат и у дијалекатском речнику под називом *Речник џовора северне Меџохије*, аутора Милете Букумирић: *кл'ис* (исто што и *џл'иска*) – „Да играш кл'исање треба ти широка л'едина“ (Букумирић, 2012: *кл'исање*); „Кл'ис зарежемо ту и туримо га на баку“ (Букумирић, 2012: *кл'ис*); „Кад би играли пл'иске један удара ону пл'иску, а други тамо чекају да ју дотакну док је у ваздук“ (Букумирић, 2012: *џл'иске*); „Ако он дочека кл'ис увис, горе кад га ја ударим, ја отпадам“ (Букумирић, 2012: *кл'ис*). Овде дајемо преглед важнијих традиционалних друштвених игара заступљених у овој области: *беџљак* – игра је у којој се као реквизит користи камење. *Беџљак* је камен који се прво гађа, а након њега је важно да каменчић оде што даље, како би играч могао да настави са гађањем камења других играча и како би стао на место беџљака, па да му други протуралу камење кроз ноге; *гџо*

⁸ Више о наведеним играма видети у: Николић, 1910; Букумирић, 2012.

маїаре – ову игру игра паран број дечака, тако што се одреде они који *лејају*, али се они хватају један за другога у леси, док они који *јашу* заправо скачу на њихова леђа. Ако неки од оних који леже дотакне земљу, онда мењају позиције; *грање* – ово је чобанска игра за коју су потребне *шојаје*. Сви играчи се поређају на једну линију и одатле бацају тојаге са ноге, а чија тојага најкраће одлети, тог играча *деру*, тј. он сакупља све остале тојаге, а своју ставља на место оне која је отишла најдаље, па други играчи гађају његову тојагу итд.; *ђуле* – овде се играчи поделе у две групе, па мањи играчи бацају *ђуле* или *шој* (лопту), а већи гађају у то *ђуле* да га зауставе итд.; *мачка* – ову игру игра пуно момака, и то тако што се ухвате за конопац и направе круг, а један играч (*мачка*) се нађе у средини тог круга и покушава да ухвати некога од играча који држе конопац, или да отме конопац, а затим да га свеже око неког другог играча; *наковањ* – игра се тако што се играчи поделе у два тима и одреди се који тим ће да *лежи*, а који ће да *јаше*. Играчи који јашу не смеју да испусте лопту, а ако је неко испусти, замењују се места; *ог род за род* – игра се тако што играчи поставе у исту раван по један већи камен, који представља њих саме, а затим се удаље, па камењем из руке свако гађа свој камен, који се зове *род*. Ако погоде туђи камен, онда *заробе* тог играча, али исто тако неко други може да га *огроди* да би могао да настави игру; *свињћа* – ово је иста игра као *џуце* у западној и југозападној Србији, само са другачијим називима реквизита и играча: „бик“, „свињћа“, „кочина“, „тојага“, „свињар“; *слеији јарц* – ова игра се игра у затвореном простору, тако што се једном играчу веже марама преко очију, па он мора да ухвати некога од осталих играча и да га опипавањем препозна. Веома је слична игри *ћораве даке*, која се игра уз Војводини; *сшојна мирис* – ову игру играју млађи дечаци, и то тако што један од њих држи каиш у рукама и замисли неку реч, од које каже само први глас. Затим он јури да бије каишем све који нису погодили која је реч у питању. Ко погоди реч, узима каиш, и када он викне „Стојна“, сви играчи стају и почињу да јуре онога код кога је каиш био, све док он не погоди код кога је сада каиш; *шесшо небо* – ово је дечја игра која се друкчије назива и *школица*.

Дакле, може се приметити да су неке традиционалне друштвене игре, оне за које постоје подаци да су се играле још у Вуково време, остале упамћене и до данашњих дана, при чему се данас срећу и у литератури која се заснива на грађи из двадесетог века, с тим што су називи за неке од тих игара измењени.

Подаци о подбројаним традиционалним друштвеним играма прикупљани су средином и крајем XX века (изузев игара из Вуковог Рјечника), те није могуће прецизно утврдити датум њиховог настанка. Могуће је да су неке од њих настале још и пре Вуковог времена, али да он није био у прилици да их забележи или да чује о њима, те да су старе и неколико векова, док, с друге стране, постоје и оне игре које су сасвим сигурно настале у новије доба, тј. у већ поодмаклом XX веку (таква је, на пример игра *ласџиша*).

Треба истаћи и то да су овим радом обухваћене само оне игре о којима је било могуће сакупити податке путем ичштавања релевантне литературе, као и оне о којима су подаци прикупљани на терену, кроз разговор са информаторима, али то се односи само на новопазарски крај. Дакле, када је реч о територијалној распрострањености одређених игара, важно је имати на уму да игре за које у овом раду није назначено да постоје на некој територији не морају заиста на датом терену бити непознате, већ можда само нису забележене у литератури, или је потребно опсежније теренско истраживање да би се дошло до података о њима.

Неке од чобанских игара и нека од чобанских надметања данас су се претворили у дечје игре и задржали се у форми налик некадашњој (нпр. *мице*, *жмурке*); друге су традиционалне друштвене игре сасвим изашле из употребе (*ношкане*, *чилејање*); треће су прерасле у педагошке дечје игре (нпр. *ласџе*, *џроласџе*, *џерање обруча*), док су четврте промениле назив и модернизовале своје реквизите, па су неке од њих прерасле чак у спорт (нпр. *џуцање* – хокеј на трави, *џрескакање конойца* – ластиш и др.).

Компаративном анализом традиционалних игара дошло се до закључка да су се неке игре играле у готово свим деловима Србије: *клица* (*џинцике*, *џале*), *крмаче* (*џуце*, *свињћа*), *џацање камена* (*камена*, *врљање камена*), *скакање у даљ* (*риџање*), *рвање*, *школице* и *зуце* (*зу*), док су се друге играле у двама областима Србије које су територијално повезане (нпр. западна и југозападна Србија), или чак у више области, а треће – искључиво у одређеним деловима земље.

Дакле, овакво прегледно представљање традиционалних друштвених игара у Србији чини основу за нека будућа, знатно опсежнија и подробнија истраживања игара ове врсте у Србији, која би требало да првенствено буду заснована на обимним теренским записима и која тада могу донети нове истраживачке резултате, оне који би се тичали игара досад незабележених у литератури, њихових назива, њихових подврста, тј. варијанти, као и

могућих откривања наведених игара на некој од територија на којој досад нису примећене.

Сматрамо да би даље истраживање традиционалних друштвених игара на територији читаве Србије било значајно на више планова, али можда најважнији разлог за ову врсту истраживања јесте управо чињеница да ове игре не представљају само вид пуке забаве, већ озбиљну борбу „против испразности друштвеног живота“, посебно имајући у виду да „све будуће склоности или надарености обично проговарају већ у дечјим играма“ – као што је говорио Мирослав Крлежа.

- ЛИТЕРАТУРА
- Аксић, Н. и Васић, О. (2015). Одреднице: „Прстена“, „Каиша и прстена“, „Регрутација“, „Мица“, „Клиса и пале“, „Гуце и крмаче“, „Бацање камења“. *Појмовник српске културе*. Доступно на: <http://www.etno-institut.co.rs/cir/pojmovnik/pojmovnik.php>.
- Букумирић, М. (2012). *Речник јовора северне Мейхохије*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Васић, О. (1984). *Народне мелодије, ијре и ношње њешићерско-сјеничке висоравни*. Београд: Радио – Београд.
- Васић, О. (1990а). *Народне ијре и забаве у њишвоуужичком крају*. Београд: Српска академија наука и уметности Етнографски институт.
- Васић, О. (1990б). Народне игре Ваљевске Колубаре. У: *Испрживања VI Ваљевска Колубара*. Ваљево: Народни музеј Ваљево, „Милић Ракић“ Ваљево, Самоуправна интересна заједница друштвених делатности Ваљево, 343–387.
- Ђорђевић, Р. Т. (ур.). (1907). *Српске народне ијре*. Српски етнографски зборник књ. 9.
- Зечевић, С. (1983). *Српске народне ијре њорекло и развој*. Београд: „Вук Караџић“ и Етнографски музеј.
- Качапор, С. (1981). Дечје игре новопазарског краја. *Новопазарски зборник* 5, 147–167.
- Крел, А. (2005). *Дечије ијре, Традиционалне српске њакмичарске дечије ијре у Товаришеву (Бачка)*. Београд: Српски генеалошки центар.
- Марјановић, В. (2002). Традиционалне дечје игре у Војводини од друге половине до краја века (Међуетнички односи у традиционалним дечјим играма Војводине). *Кодови словенских култура*, 7, 147–170.
- Марјановић, В. (2005). *Традиционалне дечје ијре у Војводини*. Нови Сад: Матица српска.
- Милићевић, М. Ђ. (1894). *Живот Срба сељака. Српски етнографски зборник, књига прва*.

Николић, М. В. (1910). Етнолошка грађа и расправе из Лужнице и Нишаве. *Српски етнографски зборник*, књ. 16, 481–563.

Пухалић, И. (2000). *Кајање дрвна народна игра*. Бања Лука: Глас српски.

Стефановић Караџић, В. (1852). *Рјечник*.

Јаковљевић-Шевић, Т. (2011). *Дејче игре у Новом Саду у првој половини двадесетог века*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада.

ПРИЛОГ

ИГРЕ	Вук КАРАѢИЋ	Југозападна СРБИЈА	ВОЈВОДИНА	Јужна и југоисточна СРБИЈА	ЗАПАДНА СРБИЈА
клица	да	да и пале	пинџике или клис	клис	да, клиса и пале
крмаче	да или чула	да или гуџе	да	свињћа	гуџе
бацање камена		да	да	врљање камена	да, клиса и пале
зуџе		да	да	зу	да
скакање у даљ		да	да	рипање	да
рвање		да	да	борење, тј. хрвање	да
школице		да	шантишколе	шесто небо	да
жмурке		да	жмура		жмуре-спаса
ластиша		да или ластика	да		да
миџа		да	миџе или млине		миџе
прстена	да	да			коња
трула кобила	да		да		да
ћораве баке		тутумиша	да	слепи јарџ	тутумиша
гађање мете		да	да		
кликерање		да	да		
потезање конопџа		да	да		
прескакање конопџа		да	да	прерипување	
прстена у руку	варијанта прстена	да			

царство		да	да		дељење земље
арман или шуге		да			да
џиба		да			срне
вије или шуге			да		
гурбета		да			гурбета и ћосе
жишке		да			да
каиша и прстена		да			да
лончић	да		пошто секо млеко		
набацивање карика ма стуб			да		
пиљака					да
регрутација		да			војника
сињање		да			синова
слава-преслава		да			шеривоја
терање обруча			да		
трчање до договорене мете		да			
тура		да			да
фоте или заната		да			да
волање	да				
гаврање	да				
гитра	да				
јастук	да				
мета	да				
навлачкапа	да				
пипавица	да				
поклопица	да				
цубаљка	да				
кућање		да			
ласте, просласте			да		

јелечкиње, барјачкиње			да		
трендарловањ е			да		
ношкање			да		
чилегање			да		
чигре			да		
мачке и миша			да		
коларићу, панићу			да		
дугмићање			да		
мачка				да	
драње				да	
од роб за роб				да	
наковањ				да	
бебљак				да	
длго магаре				да	
ђуле				да	
стојна мирис				да	
орлова					да
војске и царева					да
вјешта и невјешта					да
клипка и прстена					да
међеда					да
варка					да
вука и јагњета					да
брља					да

NINA V. AKSIĆ
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

SUMMARY

THE TRADITIONAL GAMES OF SERBIA

This paper presents a short review of the traditional games that used to be played and that are still played in Serbia. The comparative

analysis of the traditional games shows that certain games are played in the entire country, others are played in close or adjacent regions, whereas some originate and are played in one region only. This review of the traditional games of Serbia represents a basis for the future work, since there is enough material indicating that it should be conducted more extensively and more thoroughly, as well as grounded in a comprehensive collection of data and an in-depth field research.

KEYWORDS: Serbia, traditional games, way of playing, geographical affiliation, development and transformation of games.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).